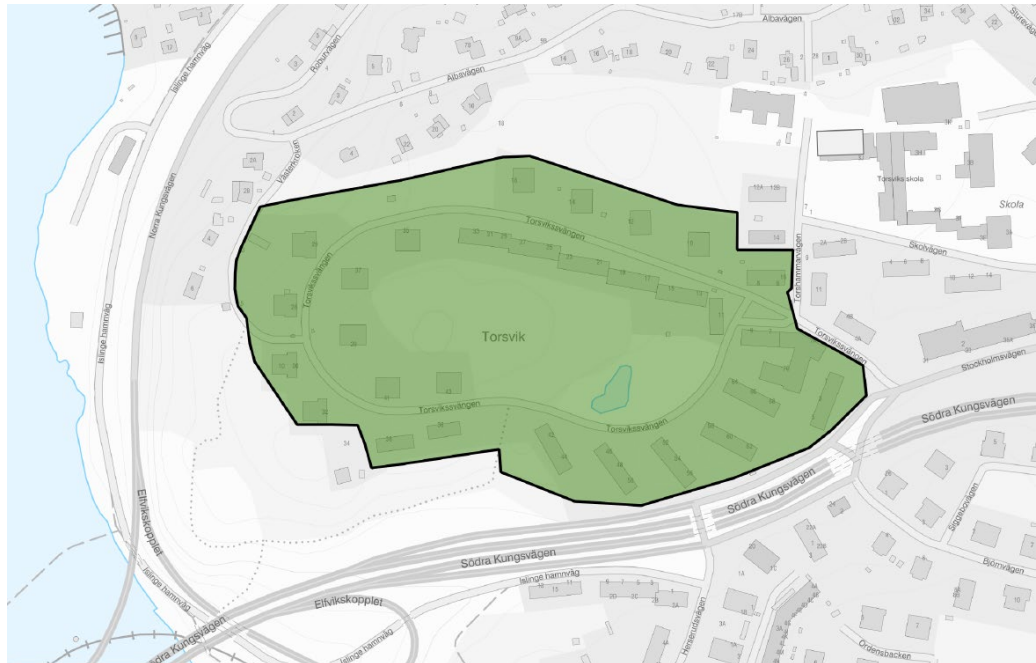


Torsvikshöjden



Bakgrund

Torsvik har medeltida anor som gård och sedermera även som överskeppningsplats och färjeläge mot Ropsten och Stockholm. Ett uppsving kom när Torsvik fick en flottbro mellan åren 1884–1925. Utbyggnaden av ångbåtstrafiken mellan Stockholm och Lidingö på 1860-talet medförde att Torsvik, vid sidan av Sticklinge och Islinge, blev ett omtyckt sommarnöje bland förmögna stockholmare som byggde sommarvillor i branterna. Även Herserudsbranten bebyggdes med flera sommarvillor på 1880-talet. I början av 1900-talet anlades flera småindustrier vid Torsvik samt även egnahem och enklare flerbostadshus.

Lidingö Trafik AB, "Norra banan" och Hjalmar Andersson (Arwin) önskade en broförbindelse Ropsten-Torsvik. Köpingen, samt Gustav Dalén som var initiativtagare till "Södra banan", var emot att bron skulle ägas av ett privat trafikföretag och motverkade detta. Resultatet blev 1925 års bro. Först då kunde båda banorna dras in till Stockholm (Humlegårdssgatan).

Därefter byggdes Gamla Lidingöbron som starkt förändrade Lidingös kontakter med Stockholm. Brobygget 1968–1972, med dess förgrenade stora påfarter, innebar stora förändringar i siluetten mot Lidingö.

I och med nya bron och trafikledsombyggnaden revs all den äldre bebyggelse som låg kring infarten mot Stockholmsvägen. I dag finns endast några enstaka villor kvar i Torsviksbrantens sluttning som en rest av den tidiga Torsviksbebyggelsen. Numera går Norra Kungsvägen samt Islinge hamnväg nedanför branten och norrut upp längs västsidan. Längs Norra Kungsvägen fram till Dalängen gick även norra Lidingöbanan.

På Torsvikshöjden planerades i början av 1940-talet Lidingös första flerbostadsområde. Uppdraget att ta fram stadsplaneförslaget sköttes av arkitektfirma Ancker, Gate & Lindegren i samarbete med arkitekten Göran Sidenbladh. Det första stadsplaneförslaget antogs av stadsfullmäktige 1943. Året därpå, 1944, presenterades den första dispositionsplanen för Lidingö. Planen väckte stor debatt på Lidingö eftersom flera ortsbor ville behålla Lidingö som ett renodlat villasamhälle utan hyreshusområden. 1943 års stadsplan introducerade grannskapsenheten på Lidingö och Torsvikshöjden kom att bli den andra genomförda grannskapsenheten i Sverige, efter engelsk förebild. Det första området låg i Årsta. I grannskapsplanerade områden kombinerades boende och affärer med tillgång till lokal vardaglig service, vissa samhällstjänster samt samlingslokal, biograf m.m. Bostadsområdena skulle på så sätt utveckla ett eget liv och inte endast bli sovstäder till en stadskärna. Det medförde att Torsvikshöjden fick både nationell och internationell uppmärksamhet som ett för sin tid högmodernt planerat och bebyggt område.

Arkitekterna bakom stadsplanen utformade även den stora merparten av bebyggelsen som främst uppfördes mellan 1944 och 1948. Enstaka hus slutfördes först i tidigt 1950-tal men i enlighet med 1940-talets intentioner. För att kunna bygga de 500 lägenheter som planerats valde man att bygga flera höga punkthus.



Punkthusen i kvarteret Torshammaren.

Genom att bygga både höga och lägre hus och ta vara på områdets topografiska förutsättningar genom en god terränganpassning åstadkoms ett luftigt bostadsområde med stora grönytor och ett stort centralt parkområde. Området gavs en hänsynsfull landskapsanpassning och för att värna den karaktäristiska Lidingösiluetten mot vattnet placerades punkthusen längre in på berget.

Arkitektfirman Ancker, Gate & Lindegren de nio höga punkthusen, de låga punkthusen i Torshallen, lamellhuslängan på Torsviggen 2 samt lamellhusen i kvarteren Torselden och Torsdammen. I övrigt verkade här även några andra kända arkitekter. Åke Porne på Torsbranten 1, Bengt Härlin på Torskumlet 5, Gunnar Jacobsson på Torskumlet 4 samt Arkitektur Arkitektkontor AB på Torsviggen 3.



I kvarteret Torshallen högt upp i platåslutningen byggdes putsade låga punkthus 1946, ritade av Ancker, Gate & Lindegren.



Kvarteren Torsdammen och Torselden. Lamellhusen från 1946–1947 är snedställda mot Torsvikssvängen vilket bidrar till att ge gaturummet i områdets sydöstra del en speciell karaktär.

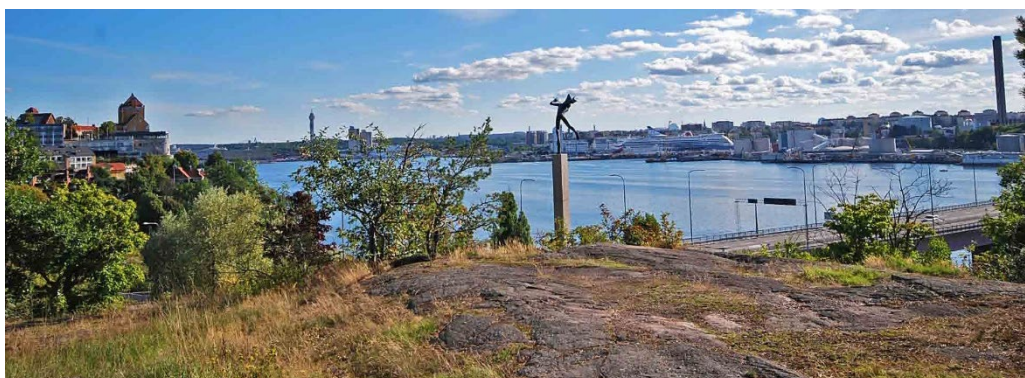
Beskrivning av området

Området omfattar Torsvikshöjden med platån och sluttningen kring Torsvikssvängen. Stora stöd- och terrassmurar och trappor präglar områdets branter och passager. Skärgårdsterrängens berg i dagen, höga furor och dungar av lövträd karaktäriserar både själva platån och sluttningen. I omgivningarna kring husen har den lite karga terrängen mjukats upp med grönytor och mindre planteringar.



Kvarteren Torsdammen och Torselden. Lamellhusen från 1946–1947 ramar in Torsvikshöjdens flerbostadsområde mot sydost ovanför Torsvikstorg och Södra Kungsvägen.

Ner mot vattnet i väster vetter den nästan helt obebyggda branta Torsviksbranten med nakna klippmassiv och yppig grönska. Längst ut på platåkanten står Carl Milles skulptur "Flöjtspelande ängel". Tre små trävillor från 1900-talets början ligger utanför delmiljön i kvarteret Brofästet och kvarteret Salix.



Torsviksplatåns orörda del med Carl Milles skulptur "Flöjtspelande ängel" ytterst på bergskanten. Till vänster skymtar Foresta på krönet av Herserudsbranten.

Torsvikshöjdens flerbostadsområde byggdes 1944–1948 och gavs en god landskapsanpassning i den bergiga skärgårdsterrängen. Man placerade medvetet de höga punkthusen en bit in på platån för att inte påverka intrycket av Lidingö från sjösidan i alltför hög grad. Karaktäristiskt för området är det luftiga och konsekvent genomförda bebyggelsemönstret med "hus i park", där kombinationen av både höga punkthus och lägre lamellhus skapar större fria grönytor mellan husen i sluttningen. Förhållandet mellan husen och omgivande parklandskap är på så sätt en central del i gestaltningen av området.



Torsborgen 3 och Torsklinten 1.

Bebyggelsen organiserades så att husen grupperades kring Torsvikssvängen, som från Torsplan längre ner i sluttningen löper i en båge upp och runt platån och ner igen. I det obebyggda området mellan husen anlades en central park, där skärgårdsterrängen och det lite karga platålandskapet togs till vara. Parken, med stora karaktärsträd, uppkallades efter trädgårdsarkitekten och författaren Ulla Molin. Skulpturer och en liten damm markerar parkens centrum.

Beskrivning av bebyggelsen

I området blandas variationer av punkthus och lamellhus på ett för tidigt 1940-tal innovativt sätt. De sammanlagt nio fritt placerade tegelklädda punkthusen är grupperade i två klungor på väg upp mot platån (kvarteren Torshammaren, Torsborgen och Torsklinten). Mellan de höga husgrupperna står fyra låga punkthus (kvarteren Torskumlet och Torshallen) jämte två lamellhus (kvarteret Torsbranten) högt upp på platåkanten. En lång huskropp bestående av fem sammanlänkade, saxade smalhus följer gatans norra lopp (kvarteret Torsviggen). Fem fristående lamellhus kantar gatans södra böj högt ovanför Stockholmsvägen. Ett större, tvådelat sjuhus ligger längre ner i sluttningen (kvarteren Torsdammen och Torselden).



I området blandas variationer av punkthus och lamellhus på ett för tidigt 1940-tal innovativt sätt. Torsviksvängen mellan Torshammarens höga punkthus i rött tegel och Torsviggens putsade saxade låga lamellhus.

Torsplan längre ner i öster är centrum i grannskapsenheten, som inrymt detaljhandel, kontor, restaurang, centraltvättstuga, värmecentral med flera verksamheter. Där når infarten från Stockholmsvägen in i området. Torsplans tidstypiska karaktär av lokal centrumplats från 1940-talet markeras av trevåningslamellhusen i kvarteren Torsviggen, Torshammaren och Torselden. Husen har verksamheter i bottenvåning och vänder huvudfasaden mot Torsplan. De har antingen röd tegelfasad eller spritputsfasad i varmrött. Ursprungliga skyltfönster i ek samt marmorbeklädd sockelvåning och påkostade entréportiker framhäver Torsplans roll som områdets lilla torgbildning.

Torsvikshöjdens höga punkthus har fasad i rött tegel. Övriga lamellhus samt de låga punkthusen sprit-putsades och avfärgades i antingen gråskaliga kulörer eller varma mättade kulörer av gult eller rött. Tidstypiska arkitekturdetaljer är exempelvis breda vitputsade fönsteromfattningar, omsorgsfullt utformade entrépartier i ek och glas samt varierade fönsterformer i tidstypisk fönstersättning. De flacka sadeltaken täcktes från början av tegel. Nästan alla hus har fortfarande ursprungliga fasader och entrépartier i behåll.



De omsorgsfullt utformade entréportikerna med markerade portaler i sten samt dekorativa portar i ek och glas är viktiga karaktärsdrag för områdets bebyggelse. Torsbranten 2 och Torshammaren 6.

Den ursprungliga färgskalan på Torsvikshöjden består fortfarande, förutom att på en del grå hus så har mer rosa eller gula nyanser tagit över i sen tid. Flera hus har kvar ursprunglig tegeltaktäckning, några har dock fått takteglet ersatt med röda betongpannor. Större förändringar som gjorts är främst de fönsterbyten som skett på senare år, samt att en del hus fått nya typer av balkonger. Någon byggnad har tilläggsisolerats.



Till vänster: Karaktäristiska gångstråk, passager och trappor länkar samman husen i platåslutningen vid Torsbranten 2, Torsborgen och Torsklinten.

Till höger: Torsbranten 2 från 1948–1949 har en mer särpräglad utformning, bl.a. med originella små fönster.

Sammanfattande värdering

Torsvikshöjden utgör en särskilt värdefull kulturmiljö. Torsvikshöjden är en av de första grannskapsenheter som anläggs i Sverige, en högmodern anläggning i det nya demokratiska Sverige som skulle få ta form i efterkrigstidens 1940-tal. Det är Lidingös första moderna flerbostadsområde och utgör en viktig del av stadens bebyggelsehistoriska utveckling. Torsvikshöjden hör till de svenska bostadsområden från folkhemsepoken som kommit att uppmärksammas i nationell planerings- och arkitekturhistoria och även internationellt. Torsvikshöjden har genom sin tidiga tillkomst på 1940-talet även en stadsmässig prägel som i hög grad uttrycker karaktär av en storstadsnära småstad.

Området visar en tydligt avläsbar planläggning med en för 1940-talet karaktäristisk bebyggelse, i huvudsak bestående av höga tegelpunkthus samt spritputsade låga punkthus och smalhus samt ett litet grannskapscentrum. Stor omsorg har ägnats husens placering, exteriörens utformning, gaturummen och grönytorna.

Miljön är uppmärksammas som kulturmiljö i "Lidingö – Kulturhistoriska miljöer" (Stockholms Länsmuseum, 1990).

Kulturmiljöns bebyggelse är inventerad och registrerad i Bebyggelseregistret, (Raä).

Karaktärsdrag

- Stadsplanemönstret med dess karaktäristiska gatunät och bebyggelsemönster placerat på berget som reser sig högt över vattnet.
- Den goda terränganpassningen till skärgårdslandskapet och rumsligheterna mellan byggnaderna. Det luftiga och konsekvent genomförda bebyggelsemönstret med "hus i park".
- Branternas trappor och gångvägar, stora stödmurar och terrasser i tuktad natursten.
- Ulla Molins park med central damm är kärnan i parkmiljön.
- Naturstenmurar avgränsar punkthusens tomter från den lägre liggande gatan.
- Indragen husplacering i förhållande till gatan (utom vid Torsplan).
- Torsplans centrala lilla platsbildning från 1940-talet med lamellhus i gatuliv med verksamhet i bottenvåning.
- Torselden 8-9, Torshammaren 6 och Torsviggen 3 är karaktärsbyggnader vid Torsplan med bevarad 1940-talskaraktär och representativa entréportiker.
- Punkthus i tre eller sex våningar, lamellhus i tre våningar.
- Fasader i rött tegel eller putsade fasader i mättad färgsättning i varmgult, varmrött eller gulgrått.
- Entréparti med ofta stora portiker i ek och glas, gärna med hög detaljrikedom, såsom portal och inklädd nisch i sten.
- Indragna luftiga och oinglasade balkonger i husliv med fronter och skärmar av trådgaller (endast de höga punkthusen).

- Tidstypisk fönstersättning.
- Flackt sadeltak med taktegel.

Råd och rekommendationer

Syftet med råd och rekommendationer är att de ska ge inspiration och vägledning kring hur fastighetsägare kan tänka kring förvaltningen av sin fastighet för att de värden som karaktäriserar området ska bevaras. De är också ett stöd vid handläggning av bygglovs- och planärenden för staden. De råd och rekommendationer som ges är inte juridiskt bindande.

Förutom vad som anges i Lidingös kulturmiljöprogram Del 1 gällande vård och underhåll av byggnader ges följande råd:

- Befintligt stadsplanemönster bör bevaras, bebyggelsens siluettverkan mot Lidingösiluetten och Torsvikstorg bör värnas.
- Området bör fortsatt präglas av "hus i park"-karaktär. Grönytor med gångvägar, trappor och murar bör värnas. Tidstypiska planteringar exempelvis Ulla Molins park, bör bevaras och underhållas då dessa förstärker miljöns kulturhistoriska värde.
- Byggnadernas ursprungliga arkitektoniska uttryck bör bevaras och vara vägledande vid renovering. Äldre material och byggnadsdetaljer bör bevaras och renoveras med väl anpassade material och metoder, exempelvis fönster och dörrar i originalutförande.
- Ursprungliga fasadmaterial och färgsättning bör vara vägledande vid fasadrenovering.
- Tillägg som påverkar fasadernas uttryck i form av ex. inglasning och skärmtak bör behandlas restriktivt.